

دانشگاه قم

دانشکده حقوق

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد

حقوق مالکیت فکری

عنوان:

ابعاد حقوقی حمایت از تحقیقات و ابداعات دانشگاهی در نظام مالکیت فکری

استاد راهنما:

دکتر مصطفی فضائلی

استاد مشاور:

دکتر سید حسن شبیری زنجانی

نگارنده:

مصطفی محمدی

اسفند / ۱۳۸۹

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

تاریخ: ۸۹/۱۲/۱۷
شماره: ۳۵۳۴/۳۰۳
پیوست:

بیت

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه قم

صورت جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

با تاییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر (عجل ا... تعالی فرجه الشریف) جلسه دفاعیه پایان نامه

جناب آقای/سرکار خانم: محمدی مصطفی

رشته: حقوق مالکیت فکری به شماره دانشجویی: ۸۶۲۳۲۰۴۳۰۶

تحت عنوان: ابعاد حقوقی حمایت از تحقیقات و ابداعات دانشگاهی در نظام مالکیت فکری در حقوق ایران و آمریکا

با حضور هیات داوران در محل دانشگاه قم در تاریخ 88/12/11 تشکیل گردید.

در این جلسه پایان نامه مذکور با موفقیت مورد دفاع قرار گرفت و نامبرده نمره با عدد ۱۶۱۸

نمره به حروف هجری را با درجه عالی دریافت نمود.

نام خانوادگی و نام استاد	سمت	رتبه علمی	امضاء
فضائلی مصطفی	استاد راهنما	استادیار	
شبییری زنجانی سید حسن	استاد مشاور	استادیار	
میرشمسی محمد هادی	استاد ناظر		
حبیبی مجنده محمد	استاد ناظر		
خالقی ابوالفتح	نماینده کمیته تحصیلات تکمیلی	استادیار	

مدیر تحصیلات تکمیلی
نام و امضاء

معاون آموزشی و تحصیلات تکمیلی
دانشکده حقوق

نشانی:

قم، جاده قدیم اصفهان،
دانشگاه قم
کدپستی: ۳۷۱۶۴۶۶۱۱
تلفن: ۲۸۵۳۳۱۱
دورنویس:
معاونت آموزشی ۲۸۵۵۶۸۴
معاونت اداری ۲۸۵۵۶۸۶
معاونت دانشجویی ۲۸۵۵۶۸۸

تقدیم به:

پدر و مادر عزیزم

تشکر و قدردانی

حمد و سپاس خدای را که توفیق کسب دانش و معرفت را به ما عطا فرمود. در اینجا، بر خود لازم می‌دانم که از تمام اساتید بزرگوار، به ویژه اساتید دوره کارشناسی ارشد که مرا در تحصیل علم، معرفت و فضائل اخلاقی یاری نمودند تقدیر و تشکر نمایم.

از استاد گرامی و بزرگوار، جناب آقای دکتر مصطفی فضائی، که راهنمایی اینجانب را در انجام تحقیق، پژوهش و نگارش این پایان‌نامه تقبل نموده‌اند نهایت تشکر و سپاسگزاری را دارم.

از جناب آقای دکتر سید حسن شبیری زنجانی، استاد محترم مشاور، که با راهنمایی خود مرا مورد لطف قرار داده‌اند کمال تشکر را دارم.

از جناب آقای دکتر محسن صادقی نیز، که موارد مهمی را یادآوری نمودند، صمیمانه سپاسگزارم.

چکیده:

دانشگاهها به عنوان نهادهای علمی از جایگاه ویژه‌ای در توسعه فناوری و ارائه ایده‌ها و نوآوریهای جدید برخوردار بوده، در چرخه توسعه فناوری و نظام ملی فناوری نقشی حیاتی را ایفا می‌کنند. در این بین، اساتید و دانشجویان و محققان از بازیگران اصلی عرصه پژوهش در دانشگاه محسوب می‌گردند، که حمایت از آنها زمینه گرایش هر چه بیشتر دانشگاهها به سمت پژوهش را فراهم می‌آورد. علاوه بر آن، مراکز دیگری نیز در فرآیند تولید علم طی دو دهه اخیر ایجاد شده‌اند که شناسایی و تعریف دقیق از این مراکز و ارتباط آنها با دانشگاه تأثیر بسیاری در درک بهتر فرآیند تولید آثار فکری و تجاری سازی آن دارد.

یکی از ابعاد حقوقی در خصوص تحقیقات و ابداعات دانشگاهی، بحث مالکیت این آثار و تعیین مالک آثار ایجاد شده می‌باشد. تحقیقات و ابداعات دانشگاهی، عمدتاً، از دو طریق فردی و گروهی ایجاد می‌شوند که، در این میان، باید به ویژگی استفاده از منابع دانشگاه در فرآیند تحقیق و اختراع و نوع رابطه محقق و مخترع با دانشگاه توجه نمود.

بهره‌برداری از حقوق ناشی از آثار تولید شده دانشگاهی تحت عنوان تجاری‌سازی این آثار دارای جنبه‌های مختلف مفهومی است. اگرچه قوانین و سیاستگذاران ناظر به مالکیت فکری دانشگاه به آنها مالکیت را اعطا می‌کند، اما، اعمال حقوق ناشی از مالکیت بر اموال فکری، بدون در نظر گرفتن ارزشها و اصول دانشگاه و یکپارچگی و اصول تدریجی تحقیقات، موانعی جدی بر سر راه پیشرفت‌های آینده ایجاد خواهد نمود. لذا اعمال روشهای خاص تجاری‌سازی نیازمند ملاحظه فاکتورهایی نظیر محدوده و کیفیت تجاری‌سازی فکری، رسالت دانشگاه و چارچوبهای تقنینی ناظر بر عملکرد دانشگاههاست. بنابراین، لازم است تا دانشگاهها با تدوین اولیة سیاستهای مالکیت فکری خود، میزان سطح ورود به عرصه تجاری‌سازی را مشخص نمایند.

کلید واژه: مالکیت، مالکیت ادبی و هنری، حق اختراع، تحقیقات دانشگاهی، تجاری‌سازی.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	مقدمه
۱.....	الف) معرفی موضوع
۳.....	ب) پیشینه مطالعاتی
۳.....	ج) فرضیه‌های تحقیق
۴.....	د) روش تحقیق
۴.....	ه) سامانه پژوهش
۵.....	فصل اول: شناسایی و توصیف
۶.....	مبحث اول: مفهوم و ساختار دانشگاه و مراکز وابسته
۶.....	گفتار اول: مفهوم و ساختار دانشگاه
۶.....	بند ۱: ویژگیها و مشخصه‌های دانشگاه
۷.....	الف: آزادی علمی
۸.....	ب: تولید علم
۹.....	بند ۲: سیاستگذاری کشورها
۹.....	الف: آمریکا
۱۰.....	ب: آلمان

- گفتار دوم: مراکز وابسته به دانشگاهها ۱۱
- بند ۱: نهادهای انتقال فناوری و پارکهای علم و فناوری ۱۱
- الف: نهادهای انتقال فناوری ۱۲
- ب: شهرکها و پارکهای علم و فناوری ۱۶
- بند ۲: شرکتهای انشعابی دانشگاهی ۱۷
- الف: تعریف شرکتهای انشعابی دانشگاهی ۱۸
- ب: اهمیت شرکتهای انشعابی دانشگاهی ۲۱
- ج: انواع شرکتهای انشعابی ۲۲
- مبحث دوم: آثار دانشگاهی ۲۴**
- گفتار اول: مصادیق آثار دانشگاهی ۲۴
- بند ۱: مالکیتهای ادبی و هنری ۲۴
- الف: اصالت اثر ۲۵
- ب: بیان اثر در یک صورت محسوس ۲۷
- ج: آثار دانشگاهی تحت حمایت کپی رایت ۲۸
- بند ۲: اختراعات ۲۹
- الف: جدید بودن ۳۰
- ب: گام ابتکاری ۳۰
- ج: کاربرد صنعتی ۳۱

گفتار دوم: تولید آثار دانشگاهی ۳۲

بند ۱: پدید آورندگان آثار دانشگاهی ۳۲

الف: اساتید ۳۲

ب: دانشجویان ۳۴

ج: اساتید و دانشجویان مدعو ۳۵

بند ۲: انواع همکاریها در تولید آثار مشترک ۳۶

الف: تحقیق و توسعه گروهی ۳۷

ب: تحقیقات حمایت شده ۳۹

ج: تحقیقات قراردادی ۴۰

د: مشاوره فنی ۴۰

ه: مشاوره معکوس ۴۰

و: همکاری جهت آموزش و سایر فعالیتهای مشترک ۴۰

فصل دوم: مالکیت آثار دانشگاهی ۴۳

مبحث اول: آثار تولید شده فردی ۴۴

گفتار اول: مالکیت در آثار ادبی و هنری ۴۴

گفتار دوم: مالکیت در اختراعات ۵۰

بند ۱: اولین متقاضی ثبت ۵۰

بند ۲: اولین مخترع ۵۱

مبحث دوم: آثار تولید شده گروهی ۵۴

گفتار اول: آثار ادبی و هنری مشترک ۵۵

گفتار دوم: اختراعات گروهی ۶۰

بند ۱: انگلستان، استرالیا و آمریکا ۶۰

بند ۲: فرانسه ۶۲

بند ۳: ایران ۶۳

مبحث سوم: مالکیت در آثار تولید شده به موجب رابطه استخدامی ۶۴

گفتار اول: آثار ادبی و هنری ۶۴

بند ۱: قوانین برخی کشورها ۶۵

الف: انگلستان ۶۵

ب: استرالیا ۶۷

ج: ایالات متحده ۶۸

د: ایران ۷۰

بند ۲: سیاستگذاری دانشگاهها ۷۱

گفتار دوم: مالکیت بر اختراعات استخدامی ۷۳

بند ۱: انگلستان ۷۴

بند ۲: استرالیا ۷۴

بند ۳: آلمان ۷۴

بند ۴: کشورهای حوزه اسکاندیناوی..... ۷۶

بند ۵: ایران ۸۰

فصل سوم: تجاری سازی آثار دانشگاهی ۸۱

مبحث اول: تجاری سازی و بهره برداری علمی آثار دانشگاهی ۸۲

گفتار اول: مفهوم، اهمیت و جایگاه تجاری سازی ۸۲

بند ۱: فواید بهره برداری از تولیدات علمی ۸۳

بند ۲: سیاستگذاری کشورها در زمینه بهره برداری از تولیدات علمی ۸۴

الف: ژاپن ۸۴

ب: ایرلند ۸۶

گفتار دوم: دانشگاه و تجاری سازی ۸۷

گفتار سوم: محدودیتهای ناظر بر تجاری سازی پژوهشها ۹۰

مبحث دوم: فرآیند تجاری سازی ۹۳

گفتار اول: نهادهای انتقال فناوری ۹۳

بند ۱: دفتر متمرکز ۹۴

بند ۲: دفاتر غیر متمرکز ۹۵

بند ۳: مؤسسات مستقل یا نهادهای وابسته غیرانتفاعی ۹۵

بند ۴: نهادهایی که کاملاً تحت مالکیت دانشگاه هستند ۹۶

بند ۵: شرکتهای فناوری غیر متمرکز ۹۶

بند ۶: پیمانکاران.....	۹۷
بند ۷: کنسرسیوم اعطای لیسانس.....	۹۷
گفتار دوم: روشهای بهره‌برداری تجاری از داراییهای فکری.....	۹۸
بند ۱: قراردادهای لیسانس فناوری.....	۹۸
بند ۲: شرکتهای انشعابی دانشگاهی.....	۹۹
بند ۳: پارکهای علمی و مراکز رشد.....	۱۰۲
گفتار سوم: انواع قراردادهای تجاری سازی.....	۱۰۳
بند ۱: قرارداد اختیار.....	۱۰۳
بند ۲: قرارداد همکاری پژوهشی.....	۱۰۴
بند ۳: قرارداد تحقیقات حمایت شده.....	۱۰۴
بند ۴: قراردادهای درون مؤسسه‌ای.....	۱۰۴
بند ۵: قرارداد عاریه مواد پژوهشی.....	۱۰۵
گفتار چهارم: سیاستگذاری در زمینه تجاری سازی.....	۱۰۵
بند ۱: مراکز ملی حمایت از نوآوری.....	۱۰۶
بند ۲: آیین نامه‌های دانشگاهی.....	۱۰۷
نتیجه گیری.....	۱۰۹
فهرست منابع.....	۱۱۲
منابع فارسی.....	۱۱۲

١١٢..... كتابها

١١٢..... مقالات

١١٣..... قوانين

١١٤..... منابع لاتين

مقدمه

الف) معرفی موضوع

نگاهی به تجربیات کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه جهان نشان می‌دهد که یکی از عوامل بسیار مهم، در توسعه اقتصادی و فناوری، برنامه‌ریزی صحیح و نظام‌یافته برای ارتقاء و حمایت از مالکیت فکری می‌باشد، چراکه مالکیت فکری نقش انکارناپذیری در توسعه فناوری در کشورها بازی می‌کند.

به عبارت دیگر، در مراحل اولیه توسعه تکنولوژی، دانشمندان و محققان در قالب فعالیتهای دانشگاهی و مراکز تحقیقاتی تلاش می‌کنند تا دانش و ایده‌های نوین را خلق کنند. از این رو، دانشگاهها به عنوان نهادهای علمی از جایگاه ویژه‌ای، در این مرحله، برخوردار بوده، در چرخه توسعه تکنولوژی و نظام ملی نوآوری نقشی حیاتی ایفا می‌کنند. در مرحله دوم، بین این منابع علمی، مراکز صنعتی و صاحبان صنایع، در یک سیستم هماهنگ و متعامل، متشکل از مراکز رشد، پارکهای فناوری و مراکز انتقال تکنولوژی دانشگاهها، پیوندهای لازم ایجاد می‌شود. این پیوند موجب تخصیص بودجه‌های لازم از سوی صنایع به نوآوران و مراکز تحقیقاتی، در جهت ادامه تحقیقاتشان و انجام تحقیقات کاربردی تا تولید نیم‌صنعتی محصولات می‌شود.

حمایت از تحقیقات دانشگاهی، تحت نظام مالکیت فکری، زمینه رشد و توسعه فرآیند نوآوری و خلاقیت را در دانشگاهها، از طریق ایجاد زمینه تجاری شدن و دستیابی سرمایه‌گذار و محقق به ثمره تلاشهای مادی و معنوی خود، فراهم می‌آورد. بدین صورت، محقق و سرمایه‌گذار، پس از دسترسی به پاداش تلاشهای خود، تشویق می‌گردند تا دوباره به انجام تحقیق و نوآوری روی آورند. این چرخه مثبت موجب خلق ثروت، افزایش رفاه و بهره‌مندی جامعه از مزایای آن می‌شود.

با نگاهی به اقدامات صورت گرفته در کشورهای مختلف، مشاهده می‌کنیم که در کشور ایالات متحده از سال ۱۹۸۲ با تصویب قانون "بای دُل"، تحقیقات دانشگاهی، همانند سایر تحقیقات، و به‌رغم اینکه این تحقیقات، غالباً، مبتنی بر بودجه‌های دولتی بوده قابلیت ثبت به عنوان اختراع یا

حمایت تحت سایر رژیمهای مالکیت فکری را دارا هستند. آمارهای منتشر شده توسط سازمان جهانی مالکیت فکری تعداد ۳۰۰۰ اختراع ثبت شده توسط دانشگاهها در اداره ثبت بین‌المللی اختراعات (تحت کنوانسیون PCT) را نشان می‌دهد. این امر بیانگر اهمیت دانشگاهها در روند توسعه فناوری در کشورهاست.^۱ در ایران، با تاسیس پارکهای علم و فناوری در سالهای اخیر و تصویب قانون شرکتهای دانش‌بنیان در سال ۱۳۸۹ اقداماتی ویژه در جهت تجاری‌سازی آثار دانشگاهی صورت گرفته است، لکن، هنوز در ابتدای راه هستیم و نیازمند همکاری همه‌جانبه، به ویژه، از سوی دانشگاهیان و نهادهای پژوهشی می‌باشیم تا سرنوشت این قانون و قوانین مرتبط با این موضوع مشابه قوانین مسکوت و غیر اجرایی کشور نگردد. از طرف دیگر، سهم ۰/۵ درصدی پژوهشها از کل درآمد ناخالص ملی در مقابل سهم ۲ تا ۴ درصدی در کشورهای توسعه‌یافته بیانگر جایگاه پائین پژوهش در کشور است، که از این جهت نیازمند سیاستگذاری کلی در خصوص مالکیت فکری و تخصیص بهینه بودجه‌های پژوهشی است.

از آنجایی که نظام مالکیت فکری به منظور توجیه پذیر نمودن تولید فناوری از طریق اعطای حقوق انحصاری به مبتکران و خلاقان کمک شایانی به توسعه فناوری می‌کند، شناسایی ابعاد حقوقی تحقیقات دانشگاهی و بررسی حمایت از آنها تحت این نظام از اهمیت بالایی برخوردار است. به منظور دستیابی به این هدف، بایستی مالکیت آثار دانشگاهی و همچنین فرآیند انتشار اثر و تجاری‌سازی آن به نحو مناسب تعریف گردد، چراکه با نگاهی به سیاستگذارانها و قانونگذارانها در کشورهای توسعه یافته متوجه می‌شویم که استراتژی کشورهای توسعه یافته در جهت افزایش سرعت توسعه علمی و فنی مبتنی بر تشویق به انجام تحقیقات دانشگاهی و شناسایی حقوق مادی و معنوی محققان و اساتید دانشگاهها است.

اینک، با توجه به مباحث بالا این سؤالات مطرح می‌گردد:

1. Wipo patent report 2008, available at : www.wipo.int

۲. سید حسین امامی، "رابطه پژوهش و توسعه"، قابل دسترسی در سایت: <http://noorporal.net/>

الف- سؤال اصلی:

۱. ابعاد حقوقی حمایت از تحقیقات دانشگاهی در نظام مالکیت فکری چیست؟

ب- سؤالات فرعی:

۱. مصادیق و آثار قابل حمایت دانشگاهی چه می‌باشند؟
۲. مالکیت در آثار پژوهشی دانشگاهی از آن چه کسانی است؟
۳. راهکارهای تجاری‌سازی آثار فکری ناشی از تحقیقات دانشگاهی به چه نحوی است؟

ب) پیشینه مطالعاتی

تمامی پژوهشهای صورت گرفته در بحث ابعاد حقوقی حمایت از آثار دانشگاهی در خصوص فرآیند تجاری‌سازی و نحوه تسهیل این فرآیند بوده است. سیاستگذاری خاصی در دانشگاهها به صورت تفصیلی و در مقالات حقوقی مشاهده نشده است. در این موضوع، مباحثی تحت عنوان "حقوق پژوهش: سازوکارهای حقوقی حمایت از تولید علم" ارائه شده است، که جنبه‌های کلی موضوع را در نظر گرفته و، به طور مختصر، در بحث مالکیت اشاره‌ای به سیاستگذاری دانشگاههای خارجی نیز شده است.

ج) فرضیه‌های تحقیق

۱. اثر فکری، مالکیت بر اثر و نحوه انتقال حقوق ناشی از آن ابعاد حقوقی مطرح در زمینه تحقیقات دانشگاهی هستند.
۲. تحقیقات و پژوهشها و اختراعات صورت گرفته در محیط دانشگاه و با امکانات دانشگاهی مصادیق آثار قابل حمایت محسوب می‌گردند.
۳. دانشگاه، اساتید، دانشجویان و اعضای هیئت علمی مالکان اثر هستند.
۴. از طریق دفاتر رشد فناوری، دفاتر انتقال تکنولوژی موجود در دانشگاهها، و پارکهای علم و فناوری، فرآیند تجاری‌سازی تحقیقات دانشگاهی صورت می‌پذیرد.

د) روش تحقیق

روش تحقیق، در پایان‌نامه حاضر، توصیفی و تحلیلی است. اطلاعات لازم در خصوص موضوعات تحقیق با مطالعه کتابها و مقالات، که بیشتر به صورت الکترونیکی بوده، از طریق اینترنت گردآوری شده است و با تفکر بر روی اطلاعات از طریق ترجمه، شرح، تعریف و تبیین مورد تجزیه، تحلیل و پردازش قرار گرفته است.

ه) سامانه پژوهش

پایان‌نامه حاضر مشتمل بر سه فصل می‌باشد. طبعاً، در شروع بحث مناسب است که خواننده با مفاهیم بنیادین و کلیاتی در خصوص موضوع آشنایی پیدا کند. این امر از این جهت مهم است که در تبیین وضعیت حقوقی یک مسئله بایستی تمامی ابعاد موضوع، به نحو شایسته، توصیف و تبیین گردد و، سپس، ابعاد حقوقی ناظر بر آن ذکر شود. در فصل اول، به مفهوم و ساختار دانشگاه و نهادهای وابسته به دانشگاه در جهت تجاری‌سازی آثار دانشگاهی اشاره شده است. در مبحث دوم این فصل، بازیگران اصلی این فرآیند یعنی پدیدآورندگان آثار دانشگاهی و نحوه اشتراک و همکاری در پروژه‌های تحقیقاتی و مصادیق آثار دانشگاهی ذکر شده است.

در فصل دوم و سوم، ابعاد حقوقی مسئله از دو بعد مالکیت و بهره‌برداری از آثار فکری مورد بررسی قرار گرفته است؛ بدین صورت که در فصل دوم، مالکیت بر آثار دانشگاهی و فروض و احتمالاتی که در این زمینه ممکن است مطرح شود، شامل آثار تولید شده فردی، آثار مشترک و آثار ناشی از رابطه استخدامی بیان شده است و، در فصل سوم، بهره‌برداری از این آثار تحت عنوان تجاری‌سازی و فرآیند خاص مربوط بدان و، همچنین، نحوه ارتباط دانشگاه با فرآیند تجاری‌سازی و روشهای مطرح در دنیا مورد اشاره قرار گرفته است. در مقام نتیجه‌گیری از بحث، به اختصار، به داده‌های حقوقی حاصل از انجام این تحقیق اشاره شده است.

فصل اول: شناسایی و توصیف

مبحث اول: مفهوم و ساختار دانشگاه و مراکز وابسته

امروزه، به دلیل گره خوردن رفع بسیاری از نیازهای عمومی با توسعه علم و فناوری، تولید علم و فناوری و فراهم ساختن زمینه‌های لازم برای انجام پژوهشهای منجر به آن یکی از وظایف و خدمات عمومی حکومتها به شمار می‌رود. بنابراین، دولت‌ها نمی‌توانند به این مقوله از خدمات عمومی بی‌اعتنا بوده و آن را بدون هرگونه ضابطه و قاعده الزام‌آور رها کنند. در این میان، دانشگاه و مراکز وابسته به آن به عنوان مراکز اصلی تولید علم و فناوری از اهمیت بالایی در تدوین سیاستهای توسعه‌ای کشورها برخوردار شده‌اند.

گفتار اول: مفهوم و ساختار دانشگاه

در بدو امر، بایستی از دانشگاه مفهومی جامع تصور نمود تا بعد بتوان در مورد سازوکارهای موجود در این نهاد پیچیده اجتماعی به تحلیل و بررسی پرداخت. در خصوص تعریف واحد از دانشگاه نمی‌توان به نتیجه‌ای مناسب دست یافت چراکه دانشگاه نهادی اجتماعی است که از بخشهایی مختلف با سازوکارهایی متفاوت و متأثر از محیط اجتماعی اطراف خود تشکیل شده است. از اینرو، تعاریف و رویکردهای ملی در خصوص تبیین جایگاه این نهاد در فرآیند توسعه ملی نقش مهمی دارد، به گونه‌ای که نمی‌توان توصیفی مطلق از دانشگاه ارائه کرد.

بند ۱: ویژگیها و مشخصه‌های دانشگاه

به‌طور کلی، اشتراکاتی در اهداف و عملکرد دانشگاهها وجود دارد. به عبارت دیگر، هدف دانشگاهها در تدریس، آموزش حرفه‌ای، تحقیق و خدمات اجتماعی، به نحوی مشابه، بیان شده است، گرچه در جزئیات عملکرد دانشگاهها تفاوتی مشاهده می‌شود. لذا به نظر می‌رسد که پرداختن به ویژگیهای مهم دانشگاه که بیشترین اشتراک را در میان کشورهای دنیا دارند بهترین راه در جهت دستیابی به مفهومی جامع از این نهاد اجتماعی باشد.^۱

۱. محمد یمینی دوزی و جعفر ترک‌زاده، "بررسی وضعیت برنامه‌ریزی توسعه دانشگاههای دولتی در ایران"، فصلنامه انجمن

آموزش عالی ایران، دوره اول، ۴ (۱۳۸۸)، ص ۶

الف: آزادی علمی

از جمله ویژگیهای دانشگاه، اشاعه فضای آزاد علمی در میان دانشجویان و اساتید و حمایت از آزادی علمی است. منظور از آزادی‌های علمی، مجموعه آزادی‌هایی است که رعایت آنها برای ایجاد محیط مناسب جهت تولید علم از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است. احترام به این آزادیها در ایجاد انگیزه‌های پژوهشی و دلسرد نشدن پژوهشگران و مخترعان از انجام فعالیتهای پژوهشی و اختراعی موثر است. آزادیهای مورد نظر عبارت‌اند از: آزادی علمی، آزادی اندیشه و بیان و آزادی اطلاعات.

تعاریف مختلفی از آزادی علمی صورت گرفته است. اعلامیه آزادی علمی^۱ بیان می‌دارد:

«آزادی علمی عبارت است از آزادی انجام پژوهش، تدریس، سخن گفتن و انتشار با رعایت موازین و قواعد حاکم بر تبعات علمی به گونه ای که نتیجه ی علمی هر چه باشد مجازات یا بازخواست دولتی به دنبال نداشته باشد.»^۲

در تعریفی دیگر گروه کاری دانشگاه مینه‌سوتا، آزادی علمی را به این معنا دانسته است که:

«برای پیشرفت دانش، اعضای اجتماع علمی باید آزاد باشند تا بدون واهمه از مداخلات سیاسی و مذهبی، پرسشهای خود را در جریان تدریس، پژوهش، هنرمندی و آموزش مطرح کرده و عقاید خود را بیان کنند. تبعات علمی باید تنها تابع بررسیها و نظارتهای علمی باشد که بر محصول یا دانش تولید شده صورت می‌گیرند بدون آنکه آزادی علمی را محدود سازند.»^۳

از تعاریف مذکور و سایر تعاریفی که درباره آزادی علمی ارائه شده است می‌توان استنباط کرد که آزادی علمی ترکیبی از عناصر زیر است:

(۱) آزادی استادان، دانشجویان، دانشگاهها و مؤسسات علمی در جستجوی دانش، توسعه و

انتقال آن

1. Statement on Academic Freedom, may 26th, 2005, Report of the First Global colloquium of university presidents, at :

<http://www.columbia.edu/cu/president/commuincations%20files/globalcolloquium.html>

۲. مقصود فراستخواه، ۱۳۸۲، "آزادی علمی"، نشریه مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی، سال دهم، ۴۱ (۱۳۸۲) ص ۱۱۷

۳. همان، ص ۱۱۸